

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2001

Anna LEVOVÁ

Katedra: NÁRODNÍ ŠKOLY

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Anna LEVOVÁ

adresa: Dolní Libchava 121, 470 01 Česká Lípa

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název DP: K modernizaci málotřídních škol

Název DP v angličtině: Regarding Modernization of Schools with Small Classrooms

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

Konzultant:

Termín odevzdání: 25. 4. 2001

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 25. 3. 2000

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant): ANNA LEVOVÁ

Datum: 20. 3. 2001

Podpis: Levová Anna

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 Liberec 1, Hálkova 6

tel./fax: 048 5227332

Katedra národní školy

Obor: UČITELSTVÍ PRO 1. STUPENĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

K MODERNIZACI MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOL
Regarding Modernization of Schools with Small Classrooms

Autor:

Jméno a příjmení : Anna LEVOVÁ

Adresa : 470 01 Česká Lípa, Dolní Libchava 121

Podpis: *Levová Anna*

Vedoucí práce : Doc. PhDr. Jiří VOMÁČKA, CSc.

POČET	STRAN	GRAFŮ	TABULEK	OBRAZKŮ	PŘÍLOH
	49	1	7	4	12

V Liberci dne 20. Března 2001

Cíl práce:

Cílem diplomové práce je přispět k zobecnění některých poznatků praxe málotřídních škol, naznačit zvyšování úrovně jejich činnosti.

Ke splnění cíle jsou vytyčeny dvě hypotézy:

1. Žáci málotřídních škol se po stránce vědomostní vyrovnávají žákům plně organizovaných škol.
2. Žáci málotřídních škol vykazují vyšší míru samostatnosti.

K ověření hypotéz budou použity následující metody:

1. V oblasti získávání poznatků: metoda rozhovoru řízeného i volného, metody studia žákovských grafických projevů, rozbor školských dokumentů, anketa, studium historických pramenů.
2. V oblasti zpracování poznatků: metody kvantitativního rozboru, metody explorativní.

Osnova práce:

1. Úvod
2. Cíl a metody
3. Pojetí málotřídních škol v minulosti
4. Analýza edukace na málotřídních školách
 - 4.1. Rozbor kontrolních úkolů
 - 4.2. Výchova žáků málotřídních škol k samostatnosti
 - 4.3. Posilování zážitkové stránky
5. K modernizačním tendencím v málotřídních školách
6. Spolupráce se školní družinou na málotřídní škole
7. K výhledu málotřídních škol
8. Závěr
9. Přehled citované literatury

Doporučená literatura:

- Musil, F. - Sedláček, J.: Naše málotřídní školy. Praha: SPN, 1964
- Skalková, J.: Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu. Praha: SPN, 1985.
- Tupý, K.: K didaktickým problémům málotřídních škol. Praha: SPN, 1978.

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.
Liberec, 2001.- 3.- 20.

Poděkování:

Děkuji svému vedoucímu práce Doc. PhDr. Jiřímu Vomáčkovi, CSc. za odborné vedení mé diplomové práce a za podnětné rady.

Prohlášení:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo) a § 35 (o nevýdělečném užití díla k vnitřní potřebě školy).

Beru na vědomí, že TUL má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé práce a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědoma toho, že užít své diplomové práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše).

Datum : 20. 3. 2001

Podpis : *Levová Anna*

Levová Anna

2001

Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

TÉMA: K MODERNIZACI MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOL

ANOTACE:

Tato diplomová práce se zabývá úrovní činností dnešních málotřídních škol. Ukazuje změny, které se přímo týkají jejich práce.

Práce zkoumá vědomostní stránku žáků na málotřídní škole v Jezvé, ve Svoru a v Zahrádkách a hodnotí míru samostatnosti žáků těchto málotřídních škol.

Metodami, jakými jsou rozbor odborné literatury a historických pramenů, pozorování, rozhovor, anketa, rozbor grafických projevů žáků, nestandardizovaný test, se odкрývají podmínky, výhody a nevýhody edukačního procesu v málotřídních školách, kde práce školy je neformálním způsobem propojena s veřejným životem.

Levová Anna

2001

Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

THEME: REGARDING MODERNIZATION OF SCHOOLS WITH SMALL CLASSROOMS

ANNOTATION:

This student thesis deals with the activities level of the present few class's schools. It shows the changes that directly apply to theirs work security.

This work investigates the knowledge side of the few class's schools pupils in Jezvé, in Svor and in Zahrádky, and evaluate the self-reliance degree of the pupils from these few class s schools.

By the methods, what are the analysis of the professional literature and historical sources, observation, inquiry, analysis of the pupils graphic, approve, non standardized test, there are detected the conditions, advantages and disadvantages of the educational process in the few class's schools, where is the schools work security interconnected by informal manner with the public life.

Levová Anna

2001

Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

THEMA: ZUR MODERNISATION DER SCHULEN MIT KLEINER KLASSENANZAHL

ANNOTATION:

Diese Diplomarbeit befasst sich mit der Tätigkeitsebene der derzeitigen Schulen mit kleiner Anzahl von Klassen. Sie zeigt die Änderungen, die sich unmittelbar ihrer Tätigkeit betreffen.

Die Arbeit untersucht das Weisheitsniveau der Schüler an der Schule mit kleiner Anzahl von Klassen in Jezvé, in Svor und in Zahrádky, und bewertet die Stufe der Selbständigkeit der Schüler an diesen Schulen mit kleiner Anzahl von Klassen.

Durch die Methoden, wie Analyse der Fachliteratur und der historischen Ressourcen, Beobachtung, Besprechung, Umfrage, Analyse der graphischen Äußerungen der Schüler, nichtstandardisierter Test, entdecken sich die Bedingungen, Vorteile und Nachteile des Erziehungsprozesses in den Schulen mit kleiner Anzahl von Klassen, wo die Tätigkeit der Schule mit der öffentlichen Lebensweise auf informelle art verbunden ist.

OBSAH

1. Úvod	1 - 3
2. Cíl a metody diplomové práce	4 - 6
3. Pojetí málotřídních škol v minulosti	7
3.1. Málotřídní školy v období 1. republiky	7
3.2. Málotřídní školy po roce 1945	8- 10
3.3. Organizační a obsahové přeměny	10
4. Analýza edukace na málotřídních školách	11 - 13
4.1. Rozbor kontrolních úkolů řešených žáky našeho šetření	13 - 16
4.2. Výchova žáků málotřídních škol k samostatnosti	16 - 19
4.3. Posilování zážitkové stránky působením málotřídních škol	19
5. K moderním tendencím v málotřídních školách	20
5.1 Otevřené učení na málotřídní škole	20
5.1.1. Prostředí třídy	21
5.1.2. Ranní kruh	23
5.1.3. Přestávky	23
5.2. Počítač v málotřídní škole	24
6. Spolupráce se školní družinou na málotřídní škole	25
6.1. Školní a mimoškolní akce Základní školy Jezvė	25
6.1.1. Podmínky a prostředí školní družiny	26
6.2. Zájmové kroužky	28
7. K výhledu málotřídních škol	30
7.1. Postoje pracovníků obecního úřadu k málotřídní škole	30
7.2. Vztahy málotřídní školy a rodičů dětí	31
8. Závěr	34
9. Přehled citované literatury	
Přílohy	37 - 49

1. ÚVOD

Zážitek dětství je univerzální - a přece různý. Tuto různorodost způsobuje kvalita rodičovské péče, vztah k matce v raném dětství a prostředí, do kterého se dítě narodí. Zranitelné a závislé dítě roste a je postupně **vtahováno** do světa dospělých. Snaží se nalézt smysl rozporů mezi svými vnitřními potřebami, představami a přáními a **vnějšími zábranami**, jež vytvářejí jeho prostředí.

K vytváření dětského světa v nemalé míře přispívá část života strávená v základní škole. V dítěti by měla zanechávat krásné vzpomínky a zážitky, touhu vracet se k tomuto období i v dospělosti. Vzpomínat na ně s láskou.

Domníváme se, že k těmto vzpomínkám velmi přispívají také školní léta strávená v malé vesnické škole. Zde na nás dýchá rodinnou atmosférou příjemné a útulné prostředí.

V minulosti, ale také v současnosti, jsou typickými školami vesnice **školy málotřídní**.

Málotřídní školy prošly velkým vývojem a v současné době získávají svou novou tvář. Zatímco v předválečném období se v jedné třídě vyučovalo až osm ročníků, v současnosti nalezneme nejvíce škol s dvěma ročníky v jedné třídě.

Tyto školy se nacházejí v dosti svízelné situaci. Největším problémem těchto škol je přílišný odliv žáků do škol ve městech. Úkolem každého školního roku je zvýšit počet žáků ve škole a tím si zajistit o něco pevnější existenci. Existenci si školy zatím udržují výukou pátého ročníku nebo sloučením dětí z mateřské a základní školy.

Na jedné z těchto škol již desátým rokem působíme. Není to sice dlouhá doba ale problémy, které souvisí s jejich existencí, dobře známe a v této práci se pokusíme o jejich teoretický rozbor.

Naše první seznámení s takovýmto typem výuky vesnických dětí se uskutečnilo již během studií na střední pedagogické škole v rámci pedagogické praxe. Vzpomínáme na nechuť nastoupit tuto čtrnáctidenní praxi. **Tehdy** se nám zdály být z hlediska vzdělávání a výchovy dětí nejlepší prostředí „velké městské školy“. Naše nechuť se však po seznámení s málotřídní školou zcela vytratila. Upřímnost, přátelství, laskavost a odhodlanost vesnických dětí pro jakoukoli činnost nás **zcela uchvátila**. Také malý kolektiv pracovníků nevykazoval žádné formální nároky. Ba naopak. Tato škola se jevila jako „malá velká“ rodina. Zcela nám učarovala a začali jsme pomýšlet, že bychom rádi na nějaké málotřídní škole v budoucnu působili.

Sen se stal skutečností. Dokonce jsme začali své působení na stejné škole, kde jsme kdysi absolvovali praxi. Kontakt s touto školou nikdy nezanikl. Z každého výletu přicházely od dětí pozdravy, dopisy, pozvánky na akce konané školou a milé byly i návštěvy dojíždějících dětí.

S vesnickými dětmi jsme strávili **kus života**. Proto nás nyní trápí situace malých škol, které plní své poslání stejně dobře jako školy ve městech. Přesto jim žáci do těchto škol odchází.

I přes všechna úskalí se málotřídní školy snaží vyrovnat školám s plně organizovanou výukou. Vybavenost škol moderní technikou je na velmi dobré úrovni (alespoň u škol, s kterými spolupracujeme). Nabízejí širokou škálu zájmových kroužků, učí se netradičními metodami, zařazují ve výuce práci na počítačích.

Práce učitelů je na málotřídních školách velice organizačně náročná. Tuto náročnost nespatřujeme pouze ve výuce dvou ročníků v jedné třídě. Venkovští učitelé drží krok s kolegy z měst. I oni velmi dobře znají pojmy dyslektik, dysortografik, dyskalkulik. Takovýmto dětem, se specifickými poruchami učení, se individuálně věnovali již mnohem dříve než se přesně tento pojem

vymezil. Integrují ve své třídě i děti se zdravotním postižením. Neustále se vzdělávají, používají nejnovější metody při práci s dětmi a konzultují své zkušenosti na seminářích.

Částečnou odměnou za jejich práci je ničím neomezená možnost rozvíjet své **tvořivé pedagogické schopnosti**.

Literatury o málotřídních školách v současné době nepřibývá. Až na některé články publikované v denním tisku či Učitelských novinách.

Vzhledem k tomu, že na málotřídní škole působíme a víme, že se tyto školy velice dobře snaží vyrovnat školám s plně organizovanou výukou, chceme přispět touto prací k většímu poznání málotřídních škol. Chceme přispět k zobecnění některých poznatků praxe málotřídních škol, k zvyšování úrovně jejich činnosti. Chceme ukázat na možnosti, které „dnešní málotřídky“ nabízejí a učinit jejich určité srovnání.

Studiem materiálů o málotřídních školách se pokoušíme dokázat, že dochází i k jejich **modernizaci**.

Tato diplomová práce chce dokázat, že i na málotřídních školách vychází edukace ze čtyř pilířů (Delors, 1997)

- ◆ učit se poznávat
- ◆ učit se jednat
- ◆ učit se žít s ostatními
- ◆ učit se být

(1.) DELORS, J.: *Učení je skryté bohatství*. Zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“. Praha: VIV 1997, s. 49 - 57.

2. CÍL A METODY DIPLOMOVÉ PRÁCE

Cílem naší diplomové práce je přispět k zobecnění některých poznatků praxe málotřídních škol, naznačit zvyšování úrovně jejich činnosti. Ukázat změny, které se týkají jejich práce a výsledky s nimi spojené.

Na žáky málotřídních škol jsou kladeny stejné nároky jako na žáky plně organizovaných škol. Od učitelů to tedy vyžaduje velkou míru odpovědnosti, tvořivosti, ale také obětavosti. Vždyť prostředí málotřídních škol vyžaduje od učitele hledání prostředků k zkvalitňování edukačního působení a k zvyšování efektivity vyučování.

Naproti tomu od zřizovatele v případě naší práce obecního úřadu se vyžaduje, aby se mohlo hovořit o tom, že málotřídní škola je **vizitkou obce**.

K splnění výše vytyčeného cíle si vytyčujeme dvě hypotézy. První hypotéza se týká didaktické oblasti a druhá hypotéza se týká oblasti výchovné.

1. hypotéza:

Žáci málotřídních škol se po stránce vědomostní vyrovnávají žákům plně organizovaných škol.

2. hypotéza:

Žáci málotřídních škol vykazují vyšší míru samostatnosti.

K ověření hypotéz jsme použili následující metody. V oblasti získávání poznatků to byla metoda přímého pozorování. Tato metoda je založena na cílevědomém, plánovitém a soustavném vnímání výchovných jevů a procesů. Směřuje k odhalování podstatných souvislostí. My jsme se v naší práci zaměřili na vědomostní stránku žáků. Zaměřili jsme se i na pozorování samostatné práce a posuzovali jsme zejména její stupeň.

Osobní kontakt nám usnadnil hlouběji proniknout do postojů a motivů žáků, učitelů a rodičů. Na **přímém dotazování** je založeno shromažďování poznatků, které jsme získávali metodou rozhovoru řízeného i volného.

Studiem historických dokumentů, protokolů a záznamů z pedagogických rad, ze schůzek poradního sboru starosty, seznámením s inspekčními zprávami a školní dokumentací jsme hodnotili kulturní prostředí školy a její **otevřenost** vůči obci. K seznámení s historií málotřídní školy nám posloužily kroniky školy i obce. Zde jsme sledovali tendence školy a jistou návaznost na její tradice.

Konkrétně sledujeme vědomostní stránku žáků málotřídních škol. K tomu nám poslouží grafické projevy žáků a nestandardizovaný test. Práce by měla prokázat naši hypotézu, že se žáci málotřídních škol po stránce osvojování vědomostí vyrovnávají žákům škol plně organizovaným.

Dále v práci využíváme explorativní metody, které vycházejí z dosavadních tendencí a předpovídají budoucí vývoj. Sledujeme školní dráhu žáků málotřídních škol po přejití do plně organizované školy. Snažíme se osvětlit problémy, které mohou nastat u žáků i rodičů.

Výzkum byl dělán na třech málotřídních školách v okrese Česká Lípa. První školou je škola v Jezvé, na které v současnosti působíme. Navštěvují ji žáci 1. - 4. ročníku. Nachází se ve středu obce. V minulosti to byla škola s největším počtem žáků v českolipském okrese. V současnosti je tomu naopak. Školu navštěvuje celkem 17 dětí, proto obecní úřad již dva roky žádá prostřednictvím školského odboru Okresního úřadu MŠMT ČR o výjimku. Škola i obecní úřad (jako zřizovatel) se zatím marně snaží zvýšit počet žáků ve škole. Přisuzují to skutečnosti, že pod jeden obecní úřad spadají dvě obce - Stružnice a Jezvé. Větší počet školáků je v obci Stružnice, kde byla v dobách

totality škola zrušena. Tím se staly stružnické děti dojíždějícími a v současné době, také díky výhodnějšímu autobusovému spojení, volí raději školu v nedaleké České Lípě.

Další školou, na které jsme prováděli výzkum, je škola v Zahrádkách, kterou nalezneme na ideálním místě, uprostřed vesnice. Děti zde do školy tedy nedojíždějí. V posledních letech se počet dětí pohybuje kolem 30. V letošním roce však klesl na 26. Škola je vybavena moderními pomůckami a ve výuce slouží tři počítače. Škola nabízí širokou škálu zájmových kroužků. Je obsazena plně kvalifikovanými a zkušenými učitelkami.

Poslední školou, na které jsme uskutečnili výzkum, je škola ve Svoru. Nachází se v blízkosti města Nového Boru. Prvním rokem zde působí mladá paní ředitelka, které pomáhají zkušené kolegyně. Škola se nachází ve středu obce a nyní ji navštěvuje 26 dětí. Tato škola se dvěma třídami vzdělává žáky 1. - 5. ročníku. Také je vybavena moderní technikou.

3. POJETÍ MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOL V MINULOSTI

Historické rozbory ukazují, že nejstarším útvarem základního školství je škola málotřídní. Vedle označení **málotřídní škola** se dříve vyskytovaly i názvy škola s menším počtem tříd“ a „škola ménětřídní“. Všechna tato označení patří školám, které byly v historii úzce spjaty s vývojem vesnice. Jejich učitelé i žáci se jimi „vřazovali“ i do sociálního prostředí vesnic. Podíleli se na udržování i jejich tradic a zvyků.

Málotřídní škola je typická tím, že má v každé třídě více než jeden ročník. Málotřídní školy patří mezi školy neplně organizované, (tedy školy, které mají méně tříd než ročníků).

Málotřídními školami prošly početné generace žáků, byť v průběhu složitého historického vývoje. V tomto vývoji se jistě odráží i proměny naší společnosti.

Změny zaznamenávají málotřídní školy již v období 1. republiky.

3.1. Málotřídní školy v období 1. republiky

Poprvé byl pojem „málotřídní škola“ vymezen v učebních osnovách z roku 1933. Podle nich se za málotřídní školy považovaly ty školy, „v kterých se vyučovalo v odděleních nebo v tzv. běžích, tj. školy jednotřídní až čtyřtřídní s pěti ročníky“. (2.)

(2.) SEDLÁČEK, J. - MUSIL, F. *Naše málotřídní školy*. Praha: SPN, 1964, s. 5.

V dřívějších dobách se na málotřídní škole radikálně omezovalo učivo ve všech vyučovacích předmětech. Bylo tomu tak v učebních osnovách z roku 1877 a z roku 1915. Zvláště byly pro ně vydávány i učebnice, což poukazuje na určitou „diskriminaci bývalých málotřídních škol“. (3.)

V učebních osnovách z roku 1933 je již patrná tendence po jednotě - jak v počtu vyučovacích hodin, tak v stejném učivu pro všechny typy škol.

V málotřídních školách se spojovaly v oddělení vždy nejbližší ročníky. Zpravidla to bylo spojení 2. a 3. ročníku a 4. a 5. ročníku. 1. ročník tvořil samostatné oddělení. Učivo sousedních ročníků bylo zpravidla redukováno a sloučeno v tzv. „běhy“. Především v prvouce, přírodovědě, vlastivědě, pracovní výchově, hudební výchově, výtvarné a tělesné výchově.

Změny ve výuce na málotřídních školách nastaly po roce 1945.

3.2. Málotřídní školy po roce 1945

Velké změny ve vzdělávání vesnických dětí nastaly po roce 1945. Pro málotřídní školy již nebyly vydávány zvláštní učební osnovy.

21. dubna 1948 byl schválen zákon o jednotné škole. Byl zaveden jednotný školský systém. Obecné školy s osmi ročníky zcela vymizely, takže málotřídní školy se staly součástí jednotné školy. Tvoří její první stupeň jako prvních pět ročníků plně organizované základní školy. Žáci, kteří dokončí 5. ročník (ať vesnické či městské školy), povinně přecházejí na druhý stupeň základní všeobecné vzdělávací školy.

(3.) SEDLÁČEK, J. - MUSIL, F. *Naše málotřídní školy*. Praha.SPN,1964, s. 16

V osnovách z roku 1948 se připouštějí určité úpravy vzhledem k málotřídním školám. Snižují se také počty žáků na třídu. Školský zákon stanovil maximální počet žáků na třídu na jednotřídních školách na 30.

I nadále činnost málotřídních škol směřovala k souladu žáků s přírodou, k tradicím a k lidovým zvykům. Touto cílevědomou činností byly málotřídní školy v historii vždy známy.

Také samotné budovy škol zaznamenávají změny. Starší budovy se upravují a odstraňují se závady. Školy musí vyhovovat pedagogickým požadavkům, ale také hygienickým. Donedávna např. neexistovaly šatny a děti si své oblečení a boty „skladovaly“ ve třídách.

Vcelku můžeme říci, že budovy málotřídních škol jsou většinou starší, některé dokonce kolem sta let. (V českolipském okrese je dokladem příklad Základní školy v Jezvě, která oslaví 10. května 2001 sté výročí svého založení viz příloha č.1).

Původně byly do tříd zařazovány sousední ročníky. Výnosy ministerstva školství z roku 1951 a 1952 zavedly odlišnou praxi. Na dvojtřídní škole se do I. třídy zařadili žáci 1. a 3. ročníku a do II. třídy žáci 2., 4. a 5. ročníku. Na škole trojtřídní byl v I. třídě vyučován 1. ročník samostatně. Do II. třídy se doporučovalo zařadit žáky 2. a 4. ročníku a do III. třídy žáky 3. a 5. ročníku. Toto nové opatření mělo zabránit zejména spojování sousedních ročníků při vyučování a zabránit tak dřívějšímu vyučování v běžích. „Tak bylo vyučování v běžích odstraněno, ovšem bez zřetele k povaze vyučování jednotlivým předmětům a bez ohledu na tradici vyučování na našich málotřídních školách“. (4.)

(4.) SEDLÁČEK, J. - MUSIL, F. *Naše málotřídní školy*. Praha: SPN, 1964, s. 57

V učebním plánu z roku 1960 byla zachována možnost rozšířeného vyučování a **zdůrazněna možnost** přearazovat žáky 5. ročníku do nejbližší plně organizované školy. Těchto možností se začalo skutečně využívat v r. 1965.

Z historických pramenů vidíme, že málotřídní školy prošly velkým vývojem a zaznamenaly značné změny. Pohled do „dnešních“ málotřídek nás o tom do velké míry přesvědčí.

3.3. Organizační a obsahové přeměny

V historickém nástinu jsme ukázali, že málotřídní školy prošly složitým vývojem.

Vnějškově jsme je charakterizovali tím, že mají vždy méně tříd než ročníků. Z toho také vyplývají i vyšší nároky na učitele. Ten musí organizovat výchovně vzdělávací činnost v podmínkách souběžné práce několika ročníků ve třídě. V historii našich málotřídek jsme našli několik jejich variant. Známé byly školy jedno-, dvou-, tří- a čtyřtřídní. Až do r. 1948, kdy byl vydán nový školský zákon, existovaly školy až s osmi ročníky základního školního vzdělání.

Neplně organizovaným školám byla tehdy dána možnost široké organizační konsolidace vyučování. Znamenalo to zrovnoprávnění málotřídních škol s plně organizovanými školami, jak po stránce organizační tak i obsahové.

V 60. letech došlo k vymizení vyučování v běžích. Výhoda byla spatřována v tom, že učitel se mohl věnovat více přímé práci s žáky nižších ročníků.

Srovnáme-li nynější málotřídní školy a jejich předchůdkyně, uvědomíme si, zaznamenaly velký pokrok a nové edukační možnosti pro vesnické děti.

Je nutné podotknout, že v každém ročníku povinné základní školy, musí škola zajistit plnění výchovně vzdělávacího cíle a všech základních úkolů ve vyučovacích předmětech. Zda je škola na vesnici či ve městě není podstatné.

4. ANALÝZA EDUKACE NA MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOLÁCH

V této části diplomové práce jsme analyzovali vědomostní stránku žáků tří málotřídních škol, jejichž stručnou charakteristiku jsme již uvedli ve 2. kapitole této práce.

K přehlednějšímu zpracování výzkumné části dále uvádíme rozdělení tříd podle ročníků na jednotlivých školách, které hraje také významnou roli v edukačním procesu. Uvádíme jej v následující tabulce č. 1.

Tabulka č. 1.: Rozdělení tříd podle ročníků.

ROČNÍK ŠKOLA	1. TŘÍDA	2. TŘÍDA
Jezvé	1. a 2. ročník	3. a 4. ročník
Svor	1. a 3. ročník	2., 4. a 5. ročník
Zahrádky	1. a 2. ročník	3. a 4. ročník

Z tabulky je patrné, že škola v Jezvé a škola v Zahrádkách mají stejné seskupení ročníků ve třídách. Zahrádečtí učitelé užívají tento model rozdělení ročníků do tříd již mnoho let, neboť se jim velice osvědčil při vzdělávání žáků. Obhajují jej věkovou blízkostí žáků sousedních ročníků, z čehož plynou i blízké zájmy dětí. Vzájemné ovlivňování nevylučují, ale nepovažují je ani za vadu. Nižší ročník si např. učivo osvojuje, vyšší jej procvičuje, popř. se realizuje na úrovni vyšší kvality.

Zjistili jsme, že v ZŠ Jezvé nemají třídy dle ročníků rozděleny stabilně. Při zařazování žáků berou v úvahu počet žáků, schopnosti žáků a učební výkony.

Např. v loňském roce seskupili v 1. třídě žáky 1. a 3. ročníku a v 2. třídě žáky 2. a 4. ročníku. V minulosti již vyzkoušeli vyučovat společně 1. a 4. ročník a druhý ročník s třetím. Zde nevyhovoval příliš velký věkový rozdíl žáků 1. a 4. ročníku. Naopak oceňovali pomoc starších žáků těm mladším.

V ZŠ ve Svoru vyučují ve dvou třídách pět ročníků. Seskupují ve třídě dva nejvyšší ročníky, neboť již mají upevněny návyky samostatné práce a věkový rozdíl není v tomto uspořádání ještě příliš veliký.

K vzájemnému porovnávání vědomostní stránky žáků jednotlivých zkoumaných škol jsme museli brát v úvahu i počet žáků (viz tabulka č.2).

Tabulka č. 2.: Počet žáků v jednotlivých ročnících málotřídních škol.

ROČNÍK ŠKOLA	1.	2.	3.	4.	5.
Jezvé	9	2	2	4	0
Svor	10	4	4	4	4
Zahrádky	5	4	10	7	0

V analýze si všímáme i poměru dívek a chlapců v jednotlivých ročnících (viz tabulka č.3).

Tabulka č. 3.: Počet dívek a chlapců v jednotlivých ročnících málotřídních škol.

Ročník	ZŠ JEZVÉ				ZŠ SVOR					ZŠ ZAHRÁDKY				
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	4.	
Pohlaví										Celkem				
Dívky	4	1	2	1	6	3	2	1	2	3	2	6	4	39
Chlapci	5	1	0	3	4	1	2	3	2	2	2	4	3	30

4. 1. Rozbor kontrolních úkolů, řešených žáky našeho šetření

Kontrolní úlohy pro naše šetření jsme volili z učebních předmětů, charakteristických pro 1. stupeň ZŠ - z prvouky a vlastivědy. S ohledem na malý vzorek žáků jsme sledovali spíše kvalitativní analýzu výsledků.

Při výzkumu vědomostí žáků 1. ročníků šetřených škol v prvouce, kde jsme předložili žákům výčet různých druhů zeleniny a ovoce s úkolem :

„Vybarvi modrou pastelkou zeleninu a červenou pastelkou ovoce.“

Vzhledem k tomu, že jsme šetření prováděli v šestém měsíci školní docházky, kdy žáci prvních ročníků ještě neznají všechna písmena (nechápu zcela větný celek ani se nenachází v etapě uvědomělého čtení), nezažádali jsme jim úkol vypracovat samostatně.

Nejdříve jsme si s žáky ústně ujasnili pojem **zelenina** a pojem **ovoce**. Po jasném objasnění jsme přistoupili k vyjmenovávání ovoce, které bychom „ukládali do košíčku“ a k vyjmenovávání zeleniny, kterou bychom „ukládali do bedýnky“. Potom jsme přistoupili k přečtení příkladů zeleniny a ovoce napsaných na rozdaných lístcích. V poslední etapě úkolu si žáci připravili červenou a modrou pastelku a barevně „třídili“ ovoce a zeleninu. (Příklady jejich práce uvádíme v příloze č. 2.).

Správnost jsme hodnotili podle počtu chyb . Výsledky jsme zaznamenali v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4.: Vyhodnocení úkolů u žáků 1.ročníků dle počtu chyb.

ŠKOLA	JEZVÉ	SVOR	ZAHRÁDKY	CELKEM
POČET CHYB				
0	6	7	4	17
1	1	2	1	4
2 a více	2	1	0	3

Z tabulky vidíme , že nejlépe si vedli žáci ZŠ Zahrádky, kde chyboval pouze jednou jeden žák. V ZŠ Jezvė jsme dále zkoumali chybující žáky. V rozhovoru jsme zjistili, že jedna dívka vybarvila švestku modrou barvou. Řídila se realitou, jak švestka vypadá a tudíž zaměnila barvy, které v tomto případě rozhodovaly o správnosti řešení úkolu.

Dále jsme od učitelů zjistili, že dívka, která chybovala 5x, není schopna sama si přečíst napsaná slova, neboť nezná jednotlivá písmena (v současné době je v péči PPP). V individuální práci s učitelem ústní formou dokázala úkol vyřešit s jednou chybou.

Celkově lze závěr zkoumání u tohoto úkolu považovat za uspokojivý, který odpovídá předpokládaným vyučovacím výsledkům.

Při výzkumu vědomostí žáků 2. ročníků šetřených škol , jsme předložili žákům tento úkol:

„Napiš, kterou zeleninu pěstujeme pro listy, pro plod, pro kořen.“

Podobně jako u žáků 1. ročníků jsme si nejdříve ujasnili pojmy **plod, listy, kořen**. Dále jsme si jmenovali různé druhy zeleniny a jmenovali jsme si jejich část, pro kterou je pěstujeme. Již v tomto rozhovoru bylo zřejmé, že žáci mají uspokojivé vědomosti. Aktivně se zapojovali do rozhovoru a uváděli příklady zeleniny, kterou si představovali z vlastní zahrádky.

Žáci měli za úkol uvést vždy tři příklady zeleniny. Za chybu jsme považovali i menší počet uvedených příkladů, např. pouze dva příklady. Vyhodnocení tohoto úkolu jsme zaznamenali v tabulce č. 5. (Příklady písemných úkolů uvádíme v příloze č. 3.)

Tabulka č. 5.: Vyhodnocení úkolu u žáků 2. ročníků dle počtu chyb.

ŠKOLA	JEZVÉ	SVOR	ZAHŘÁDKY	CELKEM
POČET CHYB				
0	2	3	3	8
1 - 2	0	1	1	2
3 a více	0	0	0	0

Z výše uvedené tabulky je patrné, že výsledky všech žáků jsou velmi uspokojivé. V ZŠ ve Svoru jeden žák nedoplnil vůbec dva příklady zeleniny. V ZŠ v Zahradkách chybovala jedna dívka, protože doplnila tutéž zeleninu dvakrát.

Je nutné podotknout, že v úvodním rozhovoru byli všichni žáci velice aktivní a vyzařoval z nich velký zájem. I když jsme rozdělovali zeleninu, kterou pěstujeme pro listy, pro plody a pro kořen, sami žáci ještě jmenovali další příklad zeleniny, kterou pěstujeme - cibuli.

Žákům 4. ročníků jsme položili ústně tyto otázky:

1. Co to je žloutenka.

2. Víš, co znamená slovo karanténa?

Z patnácti tázaných žáků odpovědělo na první otázku 14 žáků správně, že je to *nemoc*. Dokázali dále vyjmenovat několik příkladů příčin žloutenky. Věděli, že existuje očkování proti této nemoci. Zajímavé bylo, že dva žáci z různých škol, si pamatovali i barvu reklamního plakátu k očkování.

Na druhou otázku dokázalo správně odpovědět pouze šest žáků z patnácti tázaných. Po rozhovoru s učiteli jsme zjistili, že si žáci nepamatují cizí slova. V ZŠ ve Svoru se s tímto pojmem ještě v učebnici nesetkali. Této učební látce se budou teprve věnovat.

Žáci všech ročníků vykazali v písemných úkolech i v ústním projevu velmi uspokojivé vědomosti. Shrnutím celkových výsledků našeho šetření jsme došli k závěru, že žáci zkoumaných málotřídních škol vykazují srovnatelné vědomosti jako žáci škol plně organizovaných. Jejich vědomosti vyplývají z celkového postoje žáka ke škole, k učiteli, ale také ze spolupráce rodičů.

Výsledky tohoto šetření dokazují, že, i málotřídní škola zajišťuje v každém ročníku plnění výchovně vzdělávacího cíle v charakteristických integrovaných předmětech.

Blízkost ročníků (ZŠ v Zahrádkách a ZŠ v Jezvě) umožňuje učitelům vyučovat v příbuzném učivu (v případě našeho šetření učivo o zelenině a ovoci) cyklicky. Tzn. podobné učivo nižšího ročníku je současně průběžným opakováním pro žáky vyšších ročníků.

4. 2. Výchova žáků málotřídních škol k samostatnosti

Učitel málotřídní školy musí organizovat výchovně vzdělávací činnost v podmínkách **souběžné práce** několika ročníků ve třídě. Proto jsme v této části našeho šetření zkoumali i otázky samostatnosti (samostatné práce) žáků málotřídních škol. Především její **míru**.

Na samostatnost žáků málotřídních škol jsme se zaměřili i v dlouhodobém pozorování ve vyučovacích hodinách (a také v samostatné práci, kterou žáci prováděli).

U žáků 1. ročníků vznikají problémy zejména v 1. pololetí. Tyto problémy jsme charakterizovali neschopností samostatně pracovat a nepřizpůsobení se vyučovacímu procesu. Nezkušenost žáků samostatně pracovat působí těžkosti při souběžné přímé práci učitele s druhým ročníkem. Potvrzují oprávněnost pedagogického požadavku, aby v 1. ročníku málotřídních škol působili již

metodicky vyzrálí učitelé. Díky tomuto pedagogickému opatření jsme v 2. pololetí zaznamenali odstranění těchto potíží.

Při zadávání našeho úkolu, který jsme již podrobně vysvětlili v předchozí části naší práce, jsme zaznamenali, že někteří žáci 1. ročníků již začali samostatně plnit písemný úkol. Někteří si dokázali sami přečíst slova a k práci jim stačilo minimum instrukcí. Úkol plnili bez dotazů. Většinou to byli žáci, kteří jsou celkově prospěchově úspěšní.

U žáků s pomalejším osobním tempem, s obtížemi při čtení bylo nutné, úkol **pomalů** několikrát zopakovat. Ujasnit si, že modrou pastelkou vybarvíme zeleninu a červenou pastelkou ovoce. Poté byli i oni schopni samostatně pracovat, ale v některých případech s mnoha dotazy. Např. nepřečetli sami slovo, zejména chlapci. Potvrzujeme tím potřebu odstupňovávat míru i kvalitu samostatné práce žáků s ohledem na jejich **věk** i **osobní zkušenosti** (prekoncepty).

U žáků 2. ročníků k vypracování úkolu ve formě samostatné práce stačilo již poněkud méně instrukcí než u prvňáčků. K úspěšnému splnění přispěla ve značné míře schopnost samostatného čtení a porozumění čtenému.

Pozorovali jsme, že při písemném vypracovávání si žáci sami poradili. Potichu došli k nástěnce, prohlédli si obrázkové materiály, vrátili se na své místo a pokračovali v práci. Žáci ZŠ Jezvė a ZŠ v Zahrádkách volili možnost vypracovat úkol na jiném než stabilním pracovním místě (např. na koberci). Výsledky zadaného úkolu byly úspěšné.

Žáci 2. ročníků zkoumaných škol jsou naučeni jistě „vnitřní sebekázní“, dokáží si i sami poradit, aniž by zasahovali do práce učitele, který v té době pracuje s prvním ročníkem.

U žáků 3. a 4. ročníků jsme zaznamenali již vyšší míru a dovednosti samostatné práce. Žáci snadno pochopili návod k práci, sami si dokázali poradit (např. ve výběru pomůcek).

Vzhledem k minimu dotazů před započítáním samostatné práce (v mnoha případech jsme nezaznamenali žádný dotaz) jsme mohli konstatovat, že žáci 4. a 5. ročníků zkoumaných škol vykazují uspokojivou míru samostatnosti (jako charakterové vlastnosti).

Učitelé 5. ročníků plně organizovaných škol nám potvrdili, že celkově jsou žáci z málotřídních škol v průběhu vyučování samostatnější než žáci, kteří navštěvovali plně organizovanou školu. Prokazují jistou sebekázeň, pečlivost při vypracovávání úkolů a ohleduplnost. Učitelé to přisuzují malému počtu žáků ve třídě málotřídní školy a větší citové vazbě na učitele.

V našem šetření se ukázalo, že schopnost samostatně pracovat se pod metodickým vedením učitele u žáků postupně vyvíjí. Systematická a cílevědomá výchova k samostatné práci začíná již drobnými organizačními úkoly v prvních dnech vyučování v 1. ročníku. Žáci málotřídních škol jsou díky „souběžnému“ učení obecně schopni pracovat s větším účinkem samostatně.

Naše šetření ukázalo, že otázky výchovy k samostatnosti na málotřídní škole systematicky sledují dvě dimenze:

- ♦ vertikální (rostoucí míra samostatné práce ve vyšších ročnících, která prohlubuje dovednosti z předcházejících etap) a
- ♦ horizontální (opírající se o přenos dovedností samostatné práce v celém „předmětovém spektru“ každého ročníku).

Pozornost, která je výchově k samostatnosti na málotřídních školách věnována, dokládají např. stati a sdělení v časopisu „Komenský“. Považujeme proto za charakteristický rys i současných málotřídních škol snahu jejich učitelů rozvíjet tuto tradici.

4. 3. Posilování zážitkové stránky působením málotřídních škol

Na všech třech zkoumaných školách jsme zaznamenali velmi přátelskou atmosféru. Již skutečnost, že se žáci uvnitř málotřídní školy vzájemně dobře znají, přispívá k vytváření ovzduší, které se podobá prostředí rodinnému. Také učitelé znají dobře své žáky a dokáží je výstižně pedagogicky diagnostikovat. Znají i jejich rodiče, jejich názory a způsob jejich života.

Se způsobem života souvisí také vztah k přírodě. Ve školních a mimoškolních činnostech jsou žáci málotřídních škol neustále ve styku s přírodou. Počínaje květinovou výzdobou školy a končíc veřejně prospěšnými pracemi v obci. Např. žáci zalévají a plejí záhony v obci. Tím si potom více váží své práce a vztah k prostředí obce je více osobní.

Žáci se zúčastňují např. turistických výletů s ekologickým zaměřením, kdy např. čistí lesní studánky a udržují zeleň.

Díky vzájemné znalosti a přátelské atmosféře se u žáků málotřídních škol i odbourávají zábrany a ostych, posiluje se empatie. Je to zřejmé např. při dramatizacích.

Zejména učitelé 1. a 2. ročníků potvrdili, že užívají dramatizace a inscenační scénky při svém edukačním působení. Svou práci si bez dramatizace nedokáží představit ani sami žáci. Podle jejich názoru si ve škole „krásně hrají“.

Tím se potvrzují naše názory, že u žáků málotřídních škol dochází k žádoucímu propojování naturalizace se socializací a rozvojem osobnosti dítěte.

5. K MODERNÍM TENDENCÍM

V MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOLÁCH

Po roce 1989 se u nás objevil velký zájem o tzv. alternativní způsoby vyučování. Mnoho učitelů vycestovalo do zahraničí, aby poznali, jak pracují jejich kolegové. Své poznatky začali postupně uplatňovat v českých školách.

Učitelé, kteří se s alternativními způsoby vyučování seznámili pouze prostřednictvím médií či literatury, nezůstávají pozadu. Novými prvky zpestřují a zpříjemňují život ve škole nejen svým žákům a jejich rodičům, ale také sobě.

Učitelé málotřídních škol našli nové podněty v tzv. **otevřeném vyučování** a jeho prvky využívají při své práci.

5.1. Otevřené učení na málotřídní škole

Otevřené učení se po didaktické stránce realizuje prostřednictvím her, experimentování, frontálního vyučování a řešení problémů. Dále se využívá práce ve dvojicích a práce ve skupinách.

V hodinách prvouky se např. přeneseme do lékařské ordinace, kde nám lékař píše recept, s kterým jdeme do lékárny. Zde nám lékárník vydá potřebné léky. Léků má k dispozici dostatek, neboť děti se předháněly v přinášení krabiček od léků. Jestliže se stane nějaký úraz, ihned mu poskytneme první pomoc.

Sbíráme také obaly a krabičky od různých potravin, které vhodně využíváme při školním „nakupování“. Vytvoříme si vlastní peníze, nákupní košíčky a jdeme „nakupovat do supermarketů“. Krabičky využíváme také v matematice při nácviku sčítání či odčítání. Snažíme se vždy určitý problém převést do praktického cvičení. S názorem vše děti lépe pochopí. Plný koš obalů a

krabiček nepřijde nazmar. V hodinách výtvarné výchovy a praktických činností, ale také v školní družině, vyrábíme roboty, obytné domy. V poslední době tvoříme např. model naší školy.

Výčet několika praktických činností naznačuje, že dětem se v takové škole líbí a jsou spokojené. Vždyť si „jen“ neustále hrají. Spokojeni jsou i učitelé a rodiče. Dokládají to výsledky ankety, kterou jsme uskutečnili mezi rodiči (viz dotazníky v příloze č. 4.).

Z praktických činností vznikají krásné dětské výtvary, které zpříjemňují a zdobí prostředí třídy, ale i celé školy.

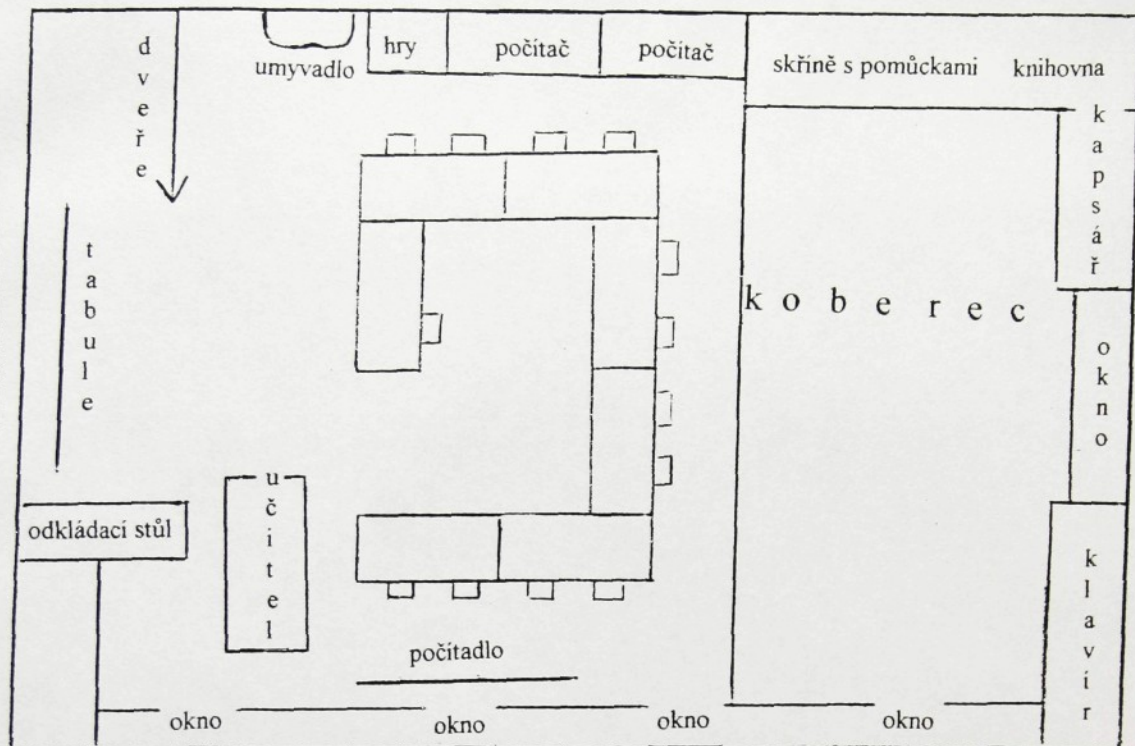
5.1.1. Prostředí třídy

Vyučovací proces probíhá ve třídě, a proto je důležitá její úprava. Lavice již nejsou stabilně řazeny v řadách. Nyní se s nimi neustále manipuluje a vymýšlí se jejich vhodné umístění. Jeden měsíc to jsou půlkruhy a druhý měsíc čtverec.

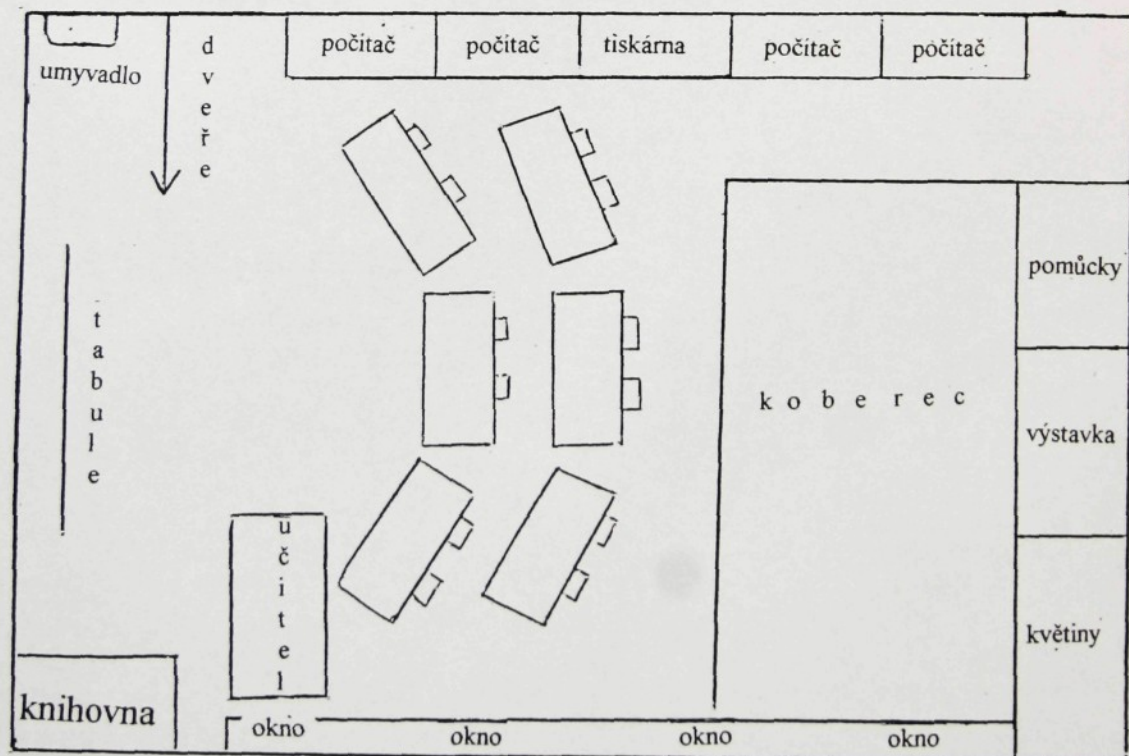
Ve třídě nechybí ani malá knihovnička, skříňka s didaktickými hrami, skládankami, stavebnicemi, které děti využívají k odpočinku na koberci. Své osobní věci a pomůcky na výtvarnou výchovu mají děti uložené v kufříku ve skříni. V „kapsáři“ je stabilně uložena kartotéka her, listy k procvičování učiva, různé hříčky, časopisy. Najdeme zde také náměty k samostatné práci. Práce dětí jsou vystaveny na nástěnkách a stěnách třídy.

Celkové prostředí třídy působí pěkným dojmem (viz obrázek č. 1. a 2.).

Obr. č.1.: Schéma 1. třídy v ZŠ Jezvé (1. a 2. ročník).

Obr. č.2.: Schéma 2. třídy v ZŠ Jezvé (3. a 4. ročník).

V každé třídě je umístěn koberec, který slouží k relaxaci nebo k sezení v kruhu.

5.1.2. Ranní kruh

Každý den začínáme v kruhu na koberci. Kruhové uspořádání má tu výhodu, že každý vidí každého. Neexistuje zde žádné „vpředu“ nebo „vzadu“. Symbolizuje to jakousi **rovnost** mezi všemi zúčastněnými. Dochází tím k upevňování vztahů v kolektivu a k vzájemné toleranci.

Děti vypravují, co neobvyklého se jim přihodilo při cestě do školy, co je nadchlo při včerejším kroužku. Čtou se pohádky, ale projednávají se také problémy, které se týkají celé třídy.

Sezení v kruhu má své přednosti. Děti se učí veřejně vystupovat před ostatními a zlepšují se jejich vyjadřovací schopnosti.

Na ranní kruh navazuje vlastní učení, po kterém následuje první přestávka.

5.1.3. Přestávky

Většina dětí v prostředí naší vesnice (Jezvé) začíná svůj školní den dosti ukvapeně a nezbyvá jim čas na snídani. V naší škole jsme zavedli *svačínovou přestávku*. Je po první vyučovací hodině a trvá dvacet minut. Obě třídy ji tráví společně ve školní jídelně. V rámci pitného režimu se podává denně teplý čaj. Děti se zároveň učí správnému stolování a správným hygienickým návykům.

Během vyučování si děti mohou odejít dle potřeby na WC nebo se jít napít. Přestávky děti využívají k individuální relaxaci na koberci, ve čtenářském koutku, u počítače nebo společným odreagováním v tělocvičně. V jarním období trávíme přestávky na školní zahradě.

5.2. Počítač v málotřídní škole

Stále více se v mnohých oborech lidské činnosti uplatňují počítače. Nejinak je tomu i v školství. Počítače je např. možno využít při přípravě učitele na vyučování a podpořit dialogu mezi učiteli, žáky i rodiči. Nemalou měrou může zvýšit profesionalitu práce učitele.

Pro mnohé z nás je počítač již neodmyslitelnou pomůckou v naší práci. I učitelé málotřídních škol a zástupci obecních úřadů si uvědomují, že musí držet „krok s dobou“. Zavádějí tento účinný nástroj poznávání také do svých škol. Jako příklad můžeme uvést málotřídní školy z Českolipska, na kterých jsme provedli průzkum (viz tabulka č. 6.).

Tabulka č. 6.: Využití počítačové techniky na zkoumaných školách.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA	JEZVÉ	SVOR	ZAHRÁDKY
Počet počítačů	7	10	4

6. SPOLUPRÁCE SE ŠKOLNÍ DRUŽINOU NA MÁLOTŘÍDNÍ ŠKOLE

Školní družina pečuje o žáky v době mimo vyučování, tzn. před začátkem vyučování a po skončení vyučování. Svou činností dává možnosti a ovlivňuje volný čas, který děti tráví v době mimo vyučování (mimo přímý vliv rodiny ve veřejném prostředí). Systematicky navazuje na výchovné působení v rodině i na školní vyučování.

Ve výchovných činnostech vedeme děti ve školní družině k odpočinku a k rekreaci. Vhodným střídáním práce a odpočinku přispíváme k odstranění únavy z předchozí školní činnosti. Učíme dítě osvojovat si správný způsob učení a pravidelně se připravovat na vyučování.

Vedeme děti k sebeobsluze, pomáháme uspokojovat a rozvíjet jejich potřeby a zájmy. Podílíme se na společensky prospěšné práci pro kolektiv a obec. Do kulturních akcí pořádaných školou zapojujeme také širokou veřejnost, bývalé žáky školy, rodiče a zástupce obecního úřadu. (Dokladem toho jsou školní a mimoškolní akce školy v Jezvé, které uvádíme v příloze č. 5.)

6. 1. Školní a mimoškolní akce Základní školy Jezvé

V průběhu školního roku připravujeme pro děti různé soutěže. Vychází přímo z učiva nebo jej vhodně doplňují. Jsou rozvrženy do jednotlivých měsíců a tematicky vychází ze schopností literárních, výtvarných a sportovních. Zjišťujeme a rozšiřujeme také znalosti obecné, získané především v prvouce. Soutěž se nazývá „Otázka měsíce“ (viz příloha č. 6.). Je stabilně vyvěšena na

nástěnce, pod kterou se nachází schránka. Do této schránky děti vřazují své odpovědi. Při řešení otázky jim mohou pomáhat i rodiče.

Vždy na konci měsíce vyhodnocujeme slavnostně vítěze, které obdarujeme drobnými sladkostmi. Výsledky soutěží reprezentujeme na nástěnkách v přízemí školy. Zde má možnost seznámit se s nimi i rodičovská veřejnost.

Děti mají široké možnosti uspokojovat a rozvíjet své vnitřní potřeby. Ve všech čtyřech ročních obdobích tematickými projekty naplňují zájmové činnosti, které školní družina plnit má.

Jsou to činnosti: * estetickovýchovná

* tělovýchovná

* společenskovední

* přírodovědná

* pracovně technická

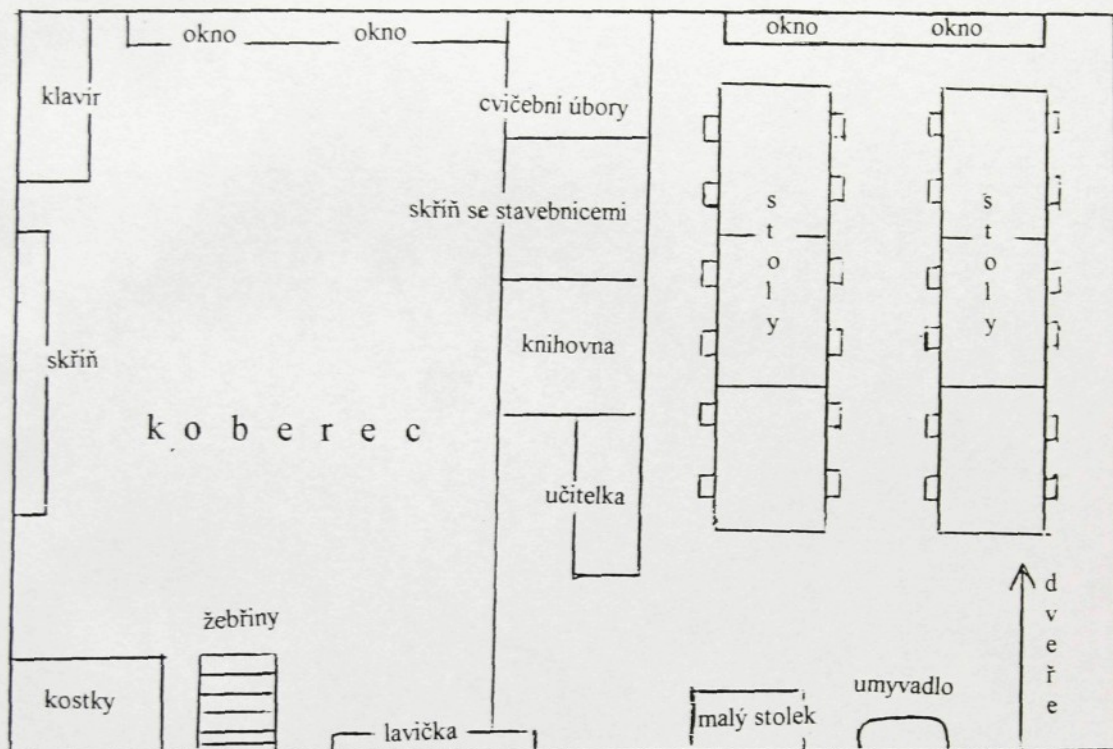
Při těchto zájmových činnostech vznikají nádherné dětské výtvozy, kterými si zlepšujeme prostředí školní družiny, ale i celé školy vůbec.

6. 1. 1. Podmínky a prostředí školní družiny

Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině probíhá za poněkud odlišných podmínek než výchovně vzdělávací činnost ve školním vyučování. Již první odlišností jsou místnosti, v kterých děti tráví svůj volný čas. Školní družina by neměla pracovat v klasické třídě, ve které probíhá vyučování. Děti necítí takové uvolnění po školní práci. Jsou jakoby neustále *ve třídě*.

Vzpomínáme si na malé prostorové možnosti družiny na naší škole před deseti lety (viz obr. č.3.).

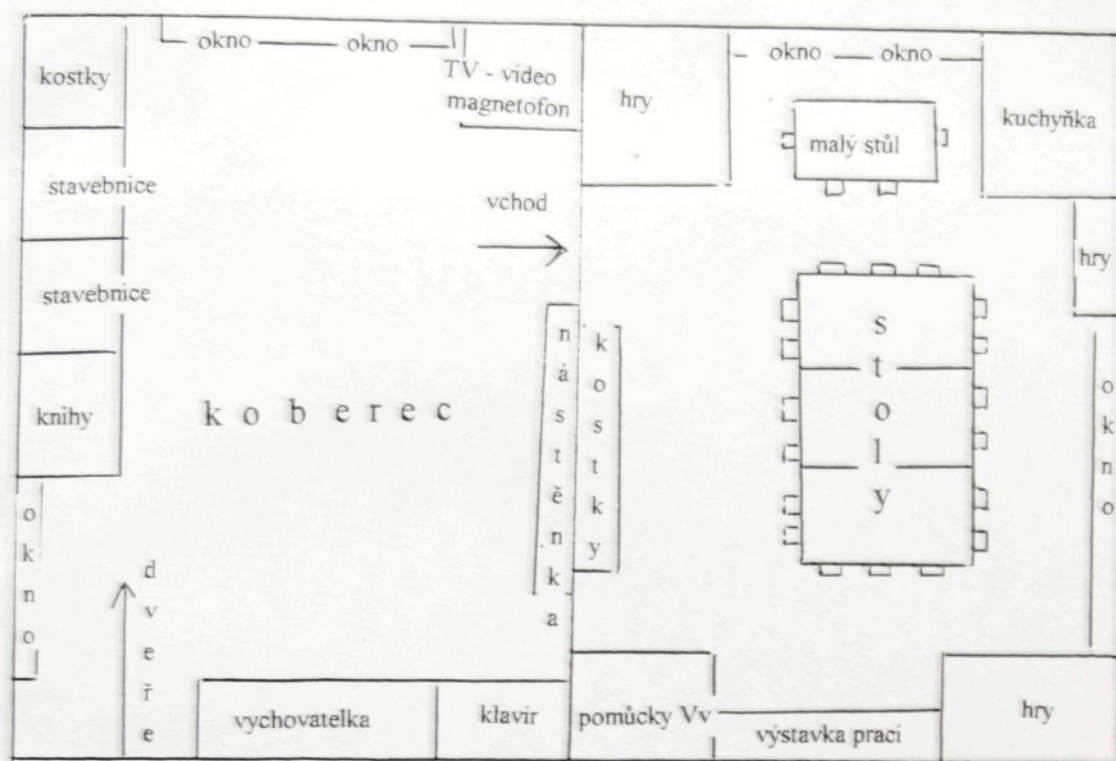
Obr. č. 3.: Schéma školní družiny před deseti lety.

Jak již naznačuje obrázek, děti měly malý prostor k hram. Tehdy družinu navštěvovalo až 45 dětí. Místnost byla „přepažena“ skříněmi, které oddělovaly odpočinkový kout a jídelnu. Tu tvořily dvě řady stolů, které v odpoledních hodinách sloužily k pracovním činnostem. Vybavení školní družiny bylo skromné a zastaralé. Většina činností byla přizpůsobena pobytu na školní zahradě.

Bývalá družina slouží již osm let jako tělocvična. Škole připadly veškeré volné prostory po zrušené mateřské škole. Školní družina nyní využívá dvě prostorné místnosti (viz obr. č. 4.).

Obr. č. 4.: Schéma současné školní družiny.

První z nich je opatřena měkkým kobercem, který slouží dětem k hrám a odpočinkovým činnostem. V druhé místnosti nalezneme pracovní stoly a skříně s pomůckami k pracovním činnostem. Nechybí zde ani kuchyňský a čtenářský koutek.

Děti mají k dispozici mnoho stavebnic a společenských her. O doplňování zásob kvalitními hrami a didaktickými pomůckami se stará Obecní úřad.

V školní družině je umístěn barevný televizor, videopřehrávač a magnetofon, které využíváme i při výuce.

V rámci školní družiny, ale i mimo ni, pracuje na škole několik zájmových kroužků.

6. 2. Zájmové kroužky

I malé školy chtějí vhodně naplňovat volný čas dětí. Umožňují dětem rozvíjet své dovednosti a schopnosti v zájmových kroužcích. Děti přitom nikam

nedojíždějí a zůstávají ve „svém“ známém prostředí. V následující tabulce jsme shrnuli zájmové kroužky, které pracují na naší škole. Dle rozhovoru s kolegy z jiných málotřídních škol jsme tabulku doplnili údaji z několika jiných škol v českolipském okrese.

Tabulka č.7.: Zájmové kroužky na málotřídních školách v českolipském okrese.

ŠKOLA	ZAJMOVÉ KROUŽKY					
Jezvě	Hra na flétnu	Angl. jazyk	Turistický	Počítač. hry	Literární	Ruční práce
Zahrádky	Němec.jazyk	Angl. jazyk	Počítače	Turist.ekolog.	Divčí klub	
Svor	Výtvarný	Angl. jazyk	Hra na flétnu			
Okrouhlá	Výtvarný	Pěvecký	Němec. jazyk			
Volfartice	Hudební	Taneční				
N.Oldřichov	Ruční práce	Počítače				
Prácheň	Turistický	Taneční				

Z tabulky jsou patrné tendence málotřídních škol, vyrovnat se školám ve městě. Promyšlenou prací se školní družinou naplňují i volný čas dětí. Nabízí jim, oproti dobám minulým, široké využití volného času v místě školy.

(V příloze č. 7.a 8. uvádíme Sborník prací dětí ZŠ Jezvě, který vytvořily v literárním kroužku, ale také v hodinách českého jazyka a výtvarné výchovy.

7. K VÝHLEDU MÁLOTŘÍDNÍCH ŠKOL

Studiem historických pramenů a z pedagogických zkušeností pozorujeme, že v posledních letech dochází ke zvyšování úrovně málotřídních škol. Na školy jsou kladeny stejné nároky jako na školách jiných. Od učitelů to vyžaduje tvořivost, obětavost a odpovědnost.

Spoluprací se zřizovatelem, tj. Obecním úřadem, se snaží vytvářet takový vztah, aby se mohlo konstatovat, že škola je vizitkou obce.

Současná praxe financování škol podle počtu žáků, není málotřídním školám nijak příznivá. Škola dostává státní prostředky na základě „normativu“, který je stanoven na jednoho žáka. Působnost školy by byla jistě mnohem lepší, kdyby mohla počítat s většími finančními prostředky.

Tuto skutečnost si plně uvědomují i samosprávné orgány, které se o školu starají.

7.1. Postoje pracovníků obecních úřadů k málotřídním školám

Odliv žáků do městských škol komplikuje život snad všem málotřídním školám. Obce vynakládají ze svého rozpočtu nemalé finanční prostředky na provoz školy. Snaží se svou školu vybavovat moderními pomůckami a snaží se školu zrovnoprávnit se školami ve městech. Přes veškeré finanční potíže se snaží svou školu udržet.

Bývalý žák jedné školy - dnes starosta obce, v které se škola nachází - vzpomíná: „ ... k naší škole chovám úctu, neboť jsem zde prožil krásné dětství, do kterého se neustále svými vzpomínkami vracím. Proto mě rmoutí situace naší školy, která je díky financím na pokraji své existence. S obecním

zastupitelstvem chceme školu v obci udržet za každou cenu. Domníváme se, že dobře prožítá první léta školního života, jsou pro celkový rozvoj osobnosti dítěte nesmírně důležitá“.

Obce kvůli své škole podstupují jednání s referáty školství okresních úřadů i MŠMT ČR. Snaží se najít cestu, jak „svou školu udržet“. Mnohde přistupují k sloučení s mateřskou školou. Jinde zřizují pouze školu jednotřídní. Dalším řešením je žádost MŠMT ČR o udělení výjimky, která umožňuje fungování školy, v které klesl celkový počet žáků pod 26.

Obce si uvědomují, že škola je jakýmsi **integračním centrem**. Plní významné poslání společenské, kulturní a mravní. Významně ovlivňuje sociální dynamiku obce.

Učitelé se svými žáky přispívají k rozvoji života vesnice. Svými kulturními akcemi, překračujícími rámec školy, svou obec „probouzejí“.

Navzdory potížím s financováním se obce snaží všechny rodiče a obyvatele přesvědčit o kvalitě školy.

7.2. Vztahy málotřídní školy a rodičů dětí

Jak se k málotřídní škole staví rodiče? Odpověď na tuto otázku jsme hledali v rozhovorech s rodiči, pedagogy a zástupci obce. Prostřednictvím škol jsme rozdali dotazníky rodičům třech zkoumaných škol.

Z 69 rozeslaných lístků se nám jich vrátilo 64. Rodičům jsme položili tyto otázky:

1. *Myslíte si, že tato škola vzdělává Vaše dítě na stejné úrovni jako škola ve městě?*
2. *Byli jste někdy přítomni při vyučování?*
3. *Jste spokojeni s vybavením školy?*
4. *Jste spokojeni se zájmovými kroužky, které škola Vašemu dítěti nabízí?*

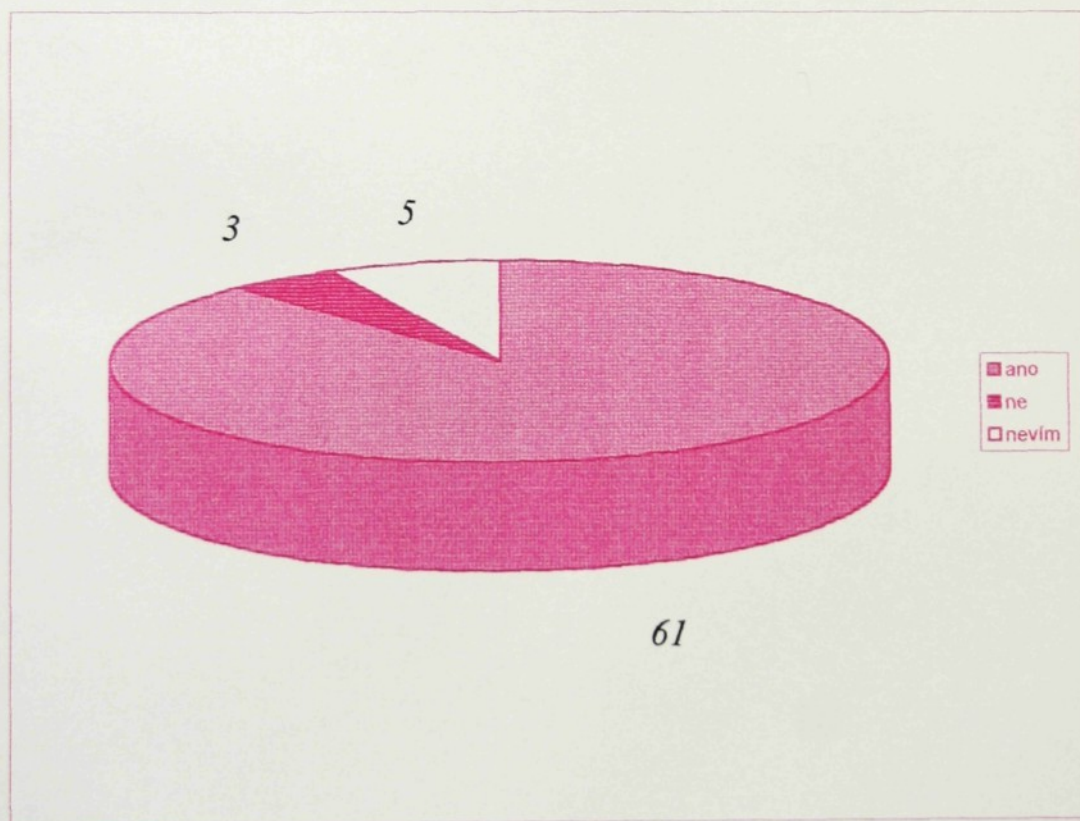
5. Navštěvuje Vaše dítě tuto školu rádo?

6. Pokuste se krátce vyjádřit, co se Vám ve škole (ne) líbí, co byste chtěli zlepšit.

Vzhledem k tomu, že na otázky odpovídali rodiče dětí, které navštěvují málotřídní školu, byly odpovědi vesměs kladné.

V grafu č. 1. jsme zaznamenali odpovědi na otázku, která se přímo týká našich hypotéz.

Graf č. 1.: Vyhodnocení odpovědí na první otázku ankety.

Z grafu vyplývá, že většina z dotazovaných rodičů se domnívá, že venkovská škola vzdělává žáky na stejné úrovni jako škola ve městě. Pro školy je tato důvěra potěšující, ale zároveň zavazující.

Rodiče na málotřídní škole především oceňují:

- informovanost o dění ve škole
- informovanost o prospěchu žáků
- individuální přístup
- prostor pro samostatnost a tvořivost dětí
- rodinné prostředí
- péči starších dětí o mladší
- nabídku zájmových kroužků v místě bydliště
- přístup učitelů k dětem, jejich tvořivost
- péči o děti z hlediska bezpečnosti i mimo školu
- děti nemusí dojíždět
- účast rodičů na akcích pořádaných školou

Na straně druhé se obávají přechodu na 2. stupeň základní školy.

Současná vesnice prochází změnami, hledá svou novou podobu. Školy mají její velkou podporu. Nyní stojí před velkým úkolem. Musí využít velké důvěry rodičů, kteří jim své děti svěřují. Spolu s nimi by měly přesvědčit zbývající rodiče, kteří své děti posílají za vzděláním do měst. Rodiče a občany, kteří se domnívají, že málotřídka je zastaralá a již nemá místo v dnešní školské soustavě.

Jestliže se tyto snahy alespoň částečně uskuteční, nemusí se málotřídky obávat o svou existenci.

8. ZÁVĚR

Málotřídní školy byly v minulosti, ale jsou i v současnosti, typickými školami vesnice.

Problematické málotřídních škol jsme se věnovali především proto, že na jedné z málotřídních škol působíme a nadále chceme působit. Chtěli jsme proto teoreticky hlouběji proniknout do jejich historie a ukázat změny, které se týkají jejich práce.

V historii našich málotřídek jsme našli několik jejich variant. Byly to školy jedno-, dvou-, tří- a čtyřtřídní. V 50. letech minulého století došlo k zrovnoprávnění málotřídek s plně organizovanými školami, jak po stránce organizační, tak i obsahové.

Studiem odborné literatury a historických pramenů jsme došli k závěru, že málotřídní školy prošly velkým vývojem a v současné době získávají svou novou tvář.

Nejčastějším typem málotřídních škol je škola dvoutřídní, která vzdělává žáky čtyř ročníků. Některé současné málotřídní školy vzdělávají žáky pěti ročníků (např. námi zkoumaná ZŠ ve Svoru). Pátý ročník do své školy zařazují proto, že chtějí zvýšit celkový počet žáků ve škole. Přílišný odliv žáků do městských škol je největším problémem málotřídek, neboť právě jim počet žáků ve školách klesá.

Na žáky málotřídních škol jsou kladeny stejné nároky jako na žáky plně organizovaných škol. Od učitelů to tedy vyžaduje velkou míru odpovědnosti, tvořivost, ale také obětavosti. Vždyť prostředí málotřídních škol vyžaduje od učitele hledání prostředků k zkvalitňování edukačního působení a k zvyšování efektivity vyučování.

Učitel musí organizovat výchovně vzdělávací činnost v podmínkách souběžné práce několika ročníků ve třídě. Rozvíjí aktivitu každého jednotlivce a vede žáky k samostatné práci. Přitom stupňuje od 1. ročníku přiměřeně věku žáků požadavky na míru samostatnosti v práci a chování. Nejen při procvičování a prohlubování učiva, při řešení úkolů, ale i při přípravě na nové učivo a ve veškerém jednání žáků.

Ukázali jsme, že v málotřídní škole může nastat problém v 1. pololetí u žáků 1. ročníků, kteří díky své nezkušenosti a neschopnosti samostatně pracovat mohou narušovat přímou práci učitele s druhým ročníkem.

Nastínili jsme, jak důležité je začít s výchovou k samostatné práci již v prvních dnech školní docházky. Učitelé zkoumaných škol prokázali své tvořivé schopnosti a schopnosti promyšlené edukace. Jejich výsledkem jsou dobré vědomosti žáků málotřídních škol a vysoká míra samostatnosti žáků. Tu kladně hodnotí i učitelé plně organizovaných škol, (kam žáci přecházejí).

Nedostatky našeho šetření spatřujeme v malém vzorku šetřených žáků. V každém ročníku jsme šetřili průměrně pouze 14 žáků.

Pokusili jsme se proto o hlubší pedagogickou reflexi některých hledisek učení na málotřídní škole. Nemohli jsme se pro stále se zmenšující počet málotřídních škol v okresech zabývat všemi hledisky - prožitkovému, hodnotovému, činnostnímu a poznávacímu. Naše malé šetření však prokázalo, že pedagogické pojetí práce učitelů málotřídních škol je srovnatelné s působením škol plně organizovaných. Jejich koncepce se mění i s dobovými nároky - můžeme obecně konstatovat přechod málotřídních škol od tradiční školy transmisivní ke škole konstruktivistické.

Současné naše šetření potvrdilo, že prostředí málotřídní školy obohacuje hodnotově především důrazem na hodnoty lidské - přátelství, lásku a upřímnost.

Přínos naší práce spatřujeme v tom, že i málotřídní školy by měly být chápány jako školy, které jsou pro vzdělání občanů našich vesnic nezastupitelné. Především ve vztahu současných vesnických dětí k sobě, k obci. Vždyť právě ony přispívají k potřebné integraci našich vesnic a tím i nové identitě jejich občanů.

9. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

1. BADEGRUBER, B.: *Otevřené učení v 28 krocích*. Praha: Portál, 1994.
ISBN 80 - 85282 - 76 - 3
2. MUSIL, F. - SEDLÁČEK, J.: *Naše málotřídní školy*. Praha: SPN, 1964.
3. NOVÁK, J. - SLAVÍK, J.: *Počítač jako pomocník učitele*. Praha: Portál, 1997.
ISBN 80 - 7178 - 149 - 5
4. SKALKOVÁ, J.: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*.
Praha: SPN, 1985.
5. TUPÝ, K.: *K didaktickým problémům málotřídních škol*. Praha: SPN, 1978.
6. VOMÁČKA, J.: *Málotřídní školy (Nástin pedagogické problematiky)*.
Liberec: Technická univerzita, 1995. ISBN 80 - 7083 - 170 - 7

Příloha č. 1.

Fotografie Základní školy Jezvé před 15ti lety.

Příklady řešení úkolů žáků 1. ročníků.

Petr

1. Vybarvi modrou pastelkou zeleninu a červenou pastelkou ovoce.

okurka jablko rajče cibule mrkev hruška švestka

1. Vybarvi modrou pastelkou zeleninu a červenou pastelkou ovoce.

Deni
5

okurka jablko rajče cibule mrkev hruška švestka

1. Vybarvi modrou pastelkou zeleninu a červenou pastelkou ovoce.

okurka jablko rajče cibule mrkev hruška švestka

Denisa JILKOVÁ

1. Vybarvi modrou pastelkou zeleninu a červenou pastelkou ovoce.

okurka jablko rajče cibule mrkev hruška švestka

Jan ZAHRADKA

Příloha č.3.

Příklady řešení úkolů žáků 2. ročníků.

Lamela J.

1. Napiš, kterou zeleninu pěstujeme:

pro listy - špenát, zelí, salát

pro plod - okurka, rajče, paprika

pro kořen - mrkev, petržel, celer

Andrea J.

1

1. Napiš, kterou zeleninu pěstujeme:

pro listy - špenát, zelí, kapusta

pro plod - rajče, paprika, okurka

pro kořen - mrkev, petržel, celer

Zaškrtněte vybranou odpověď:

1. Myslíte si, že tato škola vzdělává Vaše dítě na stejné úrovni jako škola ve městě?

☒ ano ☐ ne ☐ nevím

2. Byli jste někdy přítomni při vyučování?

☐ ano ☒ ne

3. Jste spokojeni s vybavením školy?

☒ ano ☐ ne ☐ nevím

4. Jste spokojeni se zájmovými kroužky, které škola Vašemu dítěti nabízí?

☒ ano ☐ ne ☐ nevím

5. Navštěvuje Vaše dítě tuto školu rádo?

☒ ano ☐ ne ☐ nevím

6. Pokuste se krátce vyjádřit, co se Vám ve škole (ne) líbí, co byste chtěli zlepšit.

*K této škole nemám žádné výhrady,
vždy jsem velmi informována
o každém dění a prospěchu dítěte.*

SEZNAM AKCÍ VE ŠKOLNÍM ROCE 1999 - 2000

Literární témata:

Září	- Vzpomínka na léto
Říjen	- Jak jsem pomáhal/a doma na zahradě
Listopad	- Když napadl první sníh
Prosinec	- Včera chodil Mikuláš
Leden	- Vánoce u nás doma
Únor	- Co mi přinesla zima
Březen	- Já chodím rád k babičce
Duben	- Jak jsme se připravovali na Velikonoce
Květen	- Moje maminka
Červen	- Naš školní výlet

Otázka měsíce:

Září	- Co je "babi léto" ?
Říjen	- Z čeho se dělají křížaly?
Listopad	- Čemu lidé říkají "To je ale samec!" (počasí) ?
Prosinec	- Kde roste jmelí?
Leden	- Proč ti jde v zimě od úst pára, když mrzne?
Únor	- Co to je "přestupný rok"?
Březen	- Proč se nemají trhat "kočičky"?
Duben	- Co víš o čápech?
Květen	- Co kvete dřív, jablonoň nebo třešeň?
Červen	- Kolik dní bude pršet, když kápne na Medarda?

Soutěže: - Účast zástupců školy na "Běhu Žandovem"

v obratnosti

Září	- Hod na cíl měkkým míčem
Říjen	- Přeskoky přes švihadlo
Listopad	- Školka s míčem o zeď
Prosinec	- Driblování s míčem
Leden	- Hod míčem na koš
Únor	- Volná sestava se švihadlem
Březen	- Hadí muž a hadí žena (kruhy)
Duben	- Minisquash
Květen	- Pinkání na pálce na výdrž
Červen	- Silová cvičení s velkým míčem

v šikovnosti

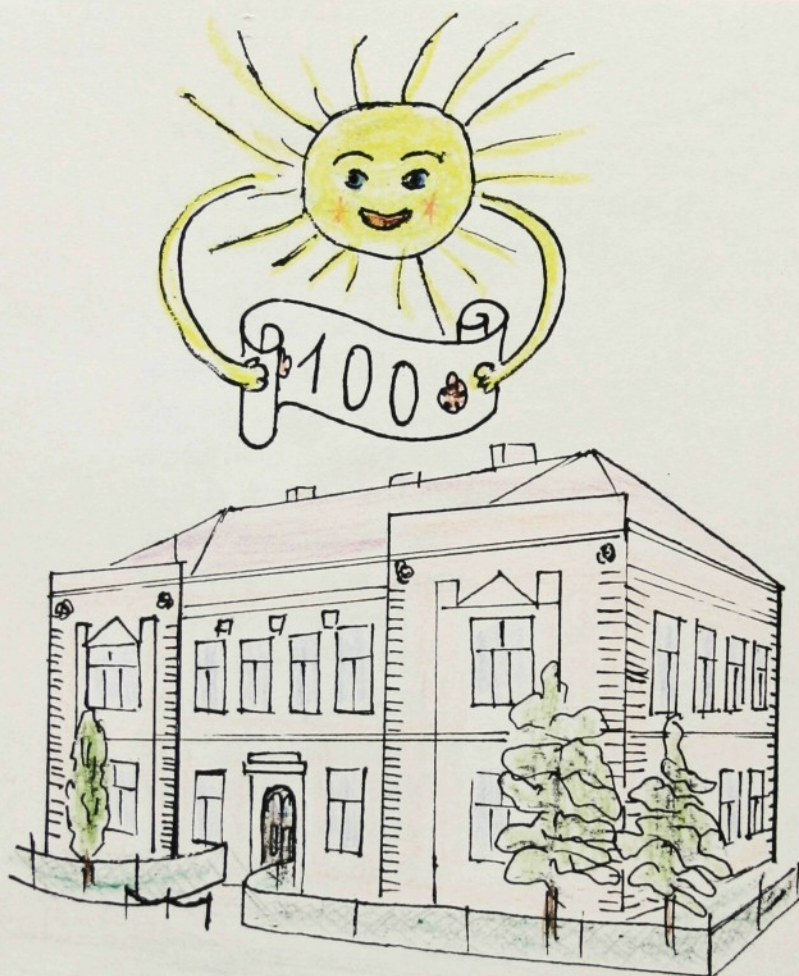
O zlatou rybku
Kouzelné zvířátko z kaštanů
Můj nejlepší kamarád - výkres
O nejhezčí přáníčko
Postav si svého sněhuláka
Nejkrásnější karnevalová maska
Malované vajíčko
Nejoriginálnější čarodějnice
Dárek pro maminku
Těším se na prázdniny - výkres

V. ÚDAJE O MIMOŠKOLNÍCH AKTIVITÁCH

V průběhu školního roku byla uspořádána řada mimoškolních akcí, z nichž některé jsou již tradiční a opakují se každoročně, některé naopak byly pro děti velkým překvapením.

Přehled mimoškolních aktivit

- Slavnostní zahájení školního roku za účasti zástupců Ob.úřadu v čele se starostou obce p.Mašindou. Žáci 1.ročníku obdrželi dárek na paměť svého prvního školního dne - knihu pohádek.
- Tradiční účast na soutěži Běh Žandovem - získali jsme v jedné kategorii 3.místo.
- Vystoupení skupiny historického šermu ve školní tělocvičně spojené s besedou o historických zbraních třicetileté války.
- Návštěvy Jiráskova divadla v rámci účasti na vybraných dětských představeních MAK.
- Exkurse v okresní knihovně a prohlídka dětského oddělení knih, seznámení s internetem.
- Vystoupení na setkání důchodců pořádaném obecním zastupitelstvem. Pásmo recitace a písniček připravily děti ve školní družině.
- Mikulášská nadílka s návštěvou Mikuláše a čertů (bývalých žáků naší školy).
- Vánoční besídka spojená s nadílkou od Obecního úřadu. Hosty byli nejen zástupci obce, ale i děti z MŠ.
- Návštěva ZUŠ Žandov a jejich vánočního programu.
- Akce ŠD - vánoce pro zvířátka - vycházka do předvánočního lesa a ozdobení stromu pamlsky pro zvěř.
- Svátek sv. Valentýnka - akce ŠD.
- Loutkové představení pro děti - Perníková chaloupka.
- Maškarní karneval se soutěží masek. (Ohlas též v okresním tisku - viz příloha č.3)
- Školní výlet do ZOO v Ústí nad Labem.
- Den dětí - pohádkové představení loutkové pohádky a soutěžní hry.
- Návštěva závěrečného dramatického vystoupení ZUŠ Žandov.
- Vystoupení skupiny DUO - úsměv.
- Rozloučení se školou - besídka, soutěže, diskotéka a společné školní nocování.

DĚTI-SVÉ ŠKOLE
K NAROZENINÁM

SBORNÍČEK BÁSNÍ
Z Š
STRUŽNICE-JEZVÉ

2

ŠKOLNÍ ROK 1997-98

Na památku školy v Jezvě.
Děkuji za krásné přátelství.

František
Kučera

František Kučera, olympijský vítěz z Nagana, se svojí dcerou Denisou na besedě v Jezvě.

Foto: Věra STEHLÍKOVÁ

Vánoční svátky.

Vítání jara*Výlet k Máchovu jezeru*

Na kulturní akce zveme také mateřskou školu.

Výstava k výročí Jezvě

